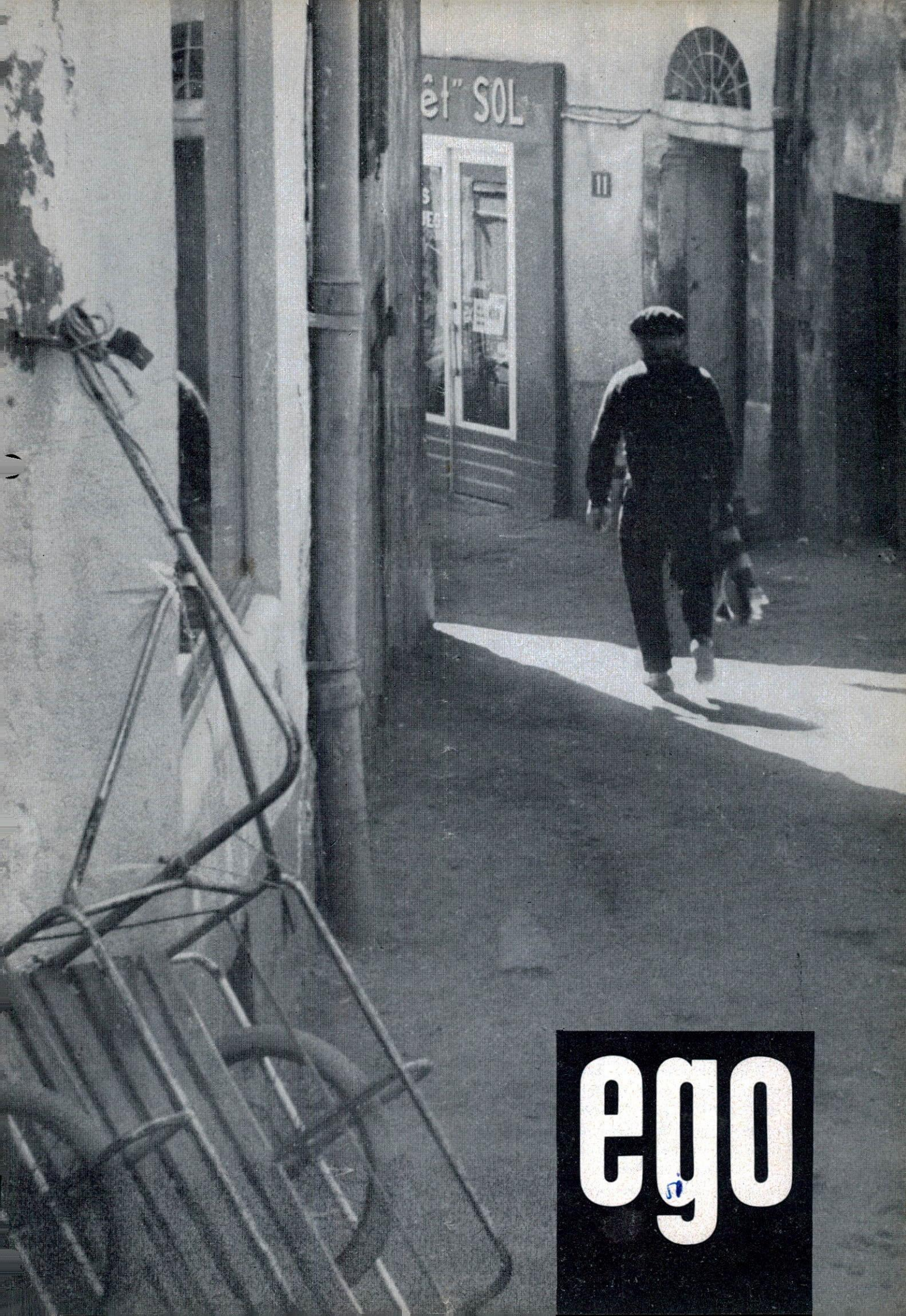




et SOL

ego

Mis(ver)stand

Er blijkt in de militaire samenleving nog te weinig bekendheid met de humanistische geestelijke verzorging. Op zichzelf is dat niet verwonderlijk, omdat deze verzorging nog geen volle twee jaar in de strijdkrachten aanwezig is. Soms geeft dat aanleiding tot min of meer komische misverstanden. Ik zelf heb het meegemaakt dat een officier aan een opkomende jongeman vroeg of hij naar de aalmoezenier of dominee wilde. De jongeman antwoordde ontkenkend en deelde mee dat hij ongodsdienstig was. Toen volgde de vraag of hij dan naar de humanistische raadsman wilde waarop de jongeman wat geïrriteerd antwoordde dat hij aan geen enkele godsdienstige richting wilde meedoen.

Het was dus duidelijk dat deze militair in het misverstand leefde dat het humanisme ook een soort godsdienstige richting is. Jammer genoeg nam de betrokken officier niet de moeite om het misverstand op te helderen. Toen ik hem daarnaar, later, vroeg, zei hij dat hij toch moeilijk propaganda voor het humanisme kon maken. Een m.i. eigenaardige opvatting. Het was voor de betrokken jongeman en voor de strijdkrachten een winst geweest als de betrokkene door een juiste informatie op de plaats terecht was gekomen waar hij geestelijk thuis hoorde.

Wat er nu gebeurd is? O, dat is erg eenvoudig. Omdat hij geen keus kon maken is deze uitgesproken ongodsdienstige jongeman tenslotte met zachte hand naar de dominee gedirigeerd! Zo doen we dat nog steeds in de Nederlandse strijdkrachten!

Het zou goed zijn als aan dit verschijnsel eens aandacht werd besteed, in het onderling contact tussen de verschillende richtingen van geestelijke verzorging.

Ik sprak toevallig dezer dagen met een man die een zeer belangrijke plaats inneemt in de protestantse geestelijke verzorging voor militairen. Hij zei mij dat er z.i. geen belemmerende bepalingen zouden moeten bestaan voor de verschillende richtingen in de geestelijke verzorging, de kwaliteit zelve van de verzorging zou moeten bepalen tot wie de militairen zich zouden wenden.

Dat zou wel eens een goede grondslag kunnen zijn voor het gesprek over mis(ver)standen zoals ik boven signaleerde.

Ik vraag me af of het tot zo'n gesprek zal komen!

Een andere uiting van de onbekendheid met de humanistische geestelijke verzorging is de vraag die ons nogal eens wordt gesteld: 'Jullie humanisten zijn nu wel doorgedrongen tot de strijdkrachten, maar wat doen jullie nu eigenlijk aan geestelijke verzorging elders, in andere overheidsinstituten en ook in de normale, vrije burger-samenleving?'

Een goede vraag, want het zou vreemd zijn als humanisten zich zouden willen beperken tot de geestelijke verzorging van militairen. Reeds lang voor onze intrede in de strijdkrachten was er een uitgebreid net van humanistische verzorging in de burger-maatschappij opgebouwd. We hebben enkele hoofden van dienst van het Humanistisch Verbond gevraagd daar in dit nummer van Ego iets over te vertellen. Men vindt dus hun bijdragen elders in dit nummer en ik hoop dat daarmee weer een vraag is beantwoord. RED.

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

No. 50 — juli 1966
3de jaargang

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84, Drie-
bergen
telefoon 03438 — 2878

Vaste medewerkers:

Jan Brouwer
N. Haasbroek
W. Jesse
Henk J. Meier
B. Vuysje
T. Weerheym
Dick Zaal

Abonnementsprijs: f 5,— per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen.

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

*Briançon, gekluisterd tegen de ber-
gen van de Franse Alpen staat
eenmaal per jaar in een ongeken-
de belangstelling. Dat is, wanneer het
wilde circus van Tour de France
— bons Jacques Goddet in het
kleurrijke dorpje binnenvalt. Ook
dit jaar hebben inwoner en tourist
van Briançon de renners weer ver-
moed zien binnenkomen. De Al-
penreuzen Col du Galibier en Col
du Lautaret werden moeizaam be-
klommen. Deze oude baas die dit
rustversturende feest zoveel mogelijk
wil ontlopen, mengt zich niet in
het commerciële Tourspektakel.*

Geo Staad - 'Humor is creatief'

'Menig beatmusicus suggereert spontaniteit door opzettelijke slordigheid. Dat is onhebbelijk. De Beatles doen dat niet. Zij werken muzikaal doordacht, spreken behoorlijk en zien er verzorgd uit. Een extreem voorbeeld van onhebbelijkheid: The Rolling Stones. Hun muziek is banaal, hun voorkomen flodderig. Het vervuilde van de ware beatnik wordt verheven tot een stijl.'

Dat zegt Geo Staad (46); geboren in Zwitserland, getogen in Nederland. Achtereenvolgens werkzaam: als economisch doctorandus in een warenhuis, op de redactie van een encyclopedie en in de reclame.

'De reclame dwingt je om met een beperkte vocabulaire zo veel mogelijk te bereiken.' Thans noemt Geo Staad zich schrijver. En dat mag. Hij schreef cabaretteksten, heeft twee — zelf gezongen — plaatjes op zijn naam staan, analyseerde humor en cabaret in het bijvoegsel van het Algemeen Handelsblad en liet kort geleden een wit beertje het licht zien: 'Zeden en onzeden'. Hierin treft u 'vrij lichtig de weerschijs van het leven algemeen' aan. De auteur heeft in dit boekje ontelbare, summier reisinotities in leesbare vorm gegoten. Een tweede pocket verscheen eind april. Titel: 'Des vondelings wraak'. Inhoud: uiteenlopende verhalen en kritieken.

Wat verstaat hij onder humor? 'Humor is het samenbrengen — in een beeld, situatie, klanken — van elementen waartussen een zekere tegenstrijdigheid ontstaat. Daarbij wordt een spanning opgewekt die zich (in dit geval) ontlaadt in lachen. Als een zuigeling uit het raam wordt gegooid gaan de elementen 'kind' en 'moord' hand in hand, maar het is niet om te lachen. Maar als roofridders of wrede Chinezen het kind naar buiten werpen, dan is de hilariteit niet van de lucht. Zij hebben dan ook een ander gevoelsstelsel. Een heleboel factoren bepalen het lachverwekkende van twee elementen. Ook de stemming spreekt een woordje mee. Hierdoor kun je deze combinatie als grappig ervaren. Een seniel detail kan ontlasting teweeg brengen. Meestal verkeert de waarnemer in een abnormale toestand.

Dartel tempo

Voorbeeld: 'In een kamer zaten de nabestaanden. Daarnaast speelde iemand een wals van Strauss. Dit horende gingen nu in dartel tempo (aangepast aan het walsritme) droevig praten. Ziehier de met elkaar in conflict zijnde elementen.' De cruel joke — opvolger van de seksuele grap — heeft altijd iets zenuwachtigs. De spanning die zich ontlaadt bestaat uit gefrustreerde wreedheid die je normaal niet behoort te uiten. Maar die wreedheid is erg blij om eens naar boven te mogen komen, omdat het maar een grapje is. De seksuele grappen worden steeds gemener en perverser. Vroeger kon men lachen om een bloot been.

Daar lacht nu geen hond meer om.

Als je nu grappen uit de bezettingstijd leest doen ze flauw aan. Toen kreeg je opgekropte afkeer even ontlasting. Daarom waren de grappen toen leuk. Aan de hand van gedateerde grappen zou je de volksaard kunnen analyseren. Grappen worden altijd gedebiteerd in een entourage. Abstraheer je die, dan hou je een skelet over en is het skelet niet sterk genoeg, dan blijkt de grap zeer 'dun' te zijn. Daarmee is overigens niets ten nadele van de grap gezegd. Want universele of beter veelzijdige humor hanteert juist alle elementen. Of dat nu concrete onderdelen van de grap op zich, dan wel, of het alle omringende factoren zijn die de grapjas in zijn techniek betreft.

Tot besluit citeer ik Geo Staad uit het Algemeen Handelsblad (supplement: 18 december).

'Laat ons het er over eens zijn dat humor creatief is. We zijn allemaal, beschaafd of niet, voorzien van ressentimenten, opkroppingen, spanningen, wat u maar wilt; en die wachten op ontlasting. Drukt men op de knop, dan komt die ontlasting in de vorm van gelach.'

De knoppen zijn duidelijk aangegeven: er staat Luns op, of Pil, of Jan Cremer, of Poep of Boer Koekoek of iets anders. Een voorbeeld uit de praktijk: Wim Kan vertelde eens dat de wereldbevolking in het jaar 2000 verdubbeld zou zijn. Hij betreurde dit. 'Twee de Gaulles — ik moet er niet aan denken.' Gelach. De geciteerde grap heeft geen wezenlijke inhoud. Het gelach was kant en klaar aanwezig. Hij had ook kunnen zeggen 'Vondelings' of 'Jaquessen Gans', met hetzelfde succes. In de chemie kent men zogenaamde katalysatoren, die een proces teweegbrengen zonder er zelf aan deel te nemen. Laat ik expliciet verklaren, dat de niet-creatieve lachverwekking geenszins per definitie minderwaardig is. Behalve de knoptechniek is er ook die van de herhaling, die niet appelleert aan agressie of kwetsbare gevoelens. Herhaling, kundig toegepast, is even onweerstaanbaar als kietelen en komt daar trouwens sterk mee overeen.'

'Algemeen heerst de mening, dat de is.' (Die mening is hierboven weerlegd, red.) Opzettelijke grappigheid heet dan humor.' Einde citaat.

NICO HAASBROEK

Geo Staad



De boodschap van Abbey Lincoln en Max Roach

De ontwikkeling van de jazz valt niet los te denken van de onderdrukking die de negers in de VS eeuwenlang hebben moeten ondergaan; eerst als volstrekt rechteloze slaven, sinds het eind van de Amerikaanse burgeroorlog als genadeloos gediscrimineerde 'vrije burgers'. De jazz was een produkt van die onderdrukking, maar oorspronkelijk nauwelijks een uitgesproken reactie daarop. De muziek vormde een afspiegeling van de omstandigheden waarin de musici leefden en de rassendiscriminatie was daarin een belangrijke factor, maar de jazzmusici kwamen er vroeger nooit toe om via hun muziek bewust te protesteren tegen het onrecht dat de Amerikaanse negers werd aangedaan.

Na de Tweede Wereldoorlog kwam daar verandering in. De bebop bracht niet alleen muzikale vernieuwingen met zich mee, ook de houding van de boppers was een andere dan die van hun oudere collega's. De modernisten waren zich ervan bewust dat hun muziek meer was dan gebruiksmuziek voor dansers of converseerders. Bovendien ging de massa van de negers de rassenongelijkheid langzamerhand niet meer zien als een onveranderlijke, natuurlijke situatie waar iedereen zich zo goed mogelijk doorheen moest trachten te slaan, maar als een door (blanke) mensen in stand gehouden misstand, die met vereende krachten bestreden kon worden.

Tegen het eind van de jaren vijftig, toen massale acties (boycots, sit-ins, Freedom-riders enz.) een nieuwe periode in de strijd voor gelijke rechten inluiden, begonnen ook jazzmusici zich via hun kunst uit te spreken over het rassenprobleem. Charles Mingus componeerde *Fables of Faubus*, een bespotting van de racistische gouverneur Faubus van Arkansas, Randy Weston schreef de suite *Uhuru Africa* (uhuru: vrijheid) en in het werk van Archie Shepp speelt het protest-element een belangrijke rol. Maar de belangrijkste exponenten van deze richting in de jazz zijn Abbey Lincoln en Max Roach.

Beiden hadden al een uitgebreide carrière achter zich voor ze via hun muziek een sociale boodschap gingen verbreiden. Roach was in de bopperperiode een van de grondleggers van de moderne stijl van drummen. Als begeleider van onder meer Charlie Parker demonstreerde hij dat een drummer veel meer kan doen dan alleen het tempo aangeven; Roach vulde de solisten aan met allerlei subtiele accenten en verschuivingen, ving ze op en lanceerde ze, en liep soms zelfs vooruit op wat ze zouden gaan spelen. Het effect van dat alles was dat de jazzdrummers na Roach's pionierswerk een essentieel element in het muzikale geheel gingen vormen; grappen als 'er speelden vier musici en een drummer' gingen niet meer op. Ook als solist verrichtte Roach

baanbrekend werk. Zijn drumimprovisaties waren veel interessanter dan de opwindende maar weinig doordachte geluidsexplosies die in de Swingperiode gebruikelijk waren. Roach's soli waren even duidelijk gestructureerd als de improvisaties van de melodie-instrumenten, en ze waren bovendien gewoonlijk afgestemd op de sfeer van het gespeelde stuk (dus niet altijd luid en heftig). Vanaf 1954 ging Roach een eigen groep leiden; eerst samen met trompettist Clifford Brown, na diens dood in 1956 alleen. Abbey Lincoln begon haar carrière als nachtclubzangeres onder de naam Gaby Lee. In 1956 veranderde ze haar naam in Abbey Lincoln — uiteraard geen toevallige keuze — en ging ze over naar de jazz.

Sinds ongeveer 1960 leggen ze zich samen toe op het verbreiden van hun strijdvasthoudende boodschap via de jazz. Er zijn fans en musici die bezwaar maken tegen het op die manier verwerken van buitenmuzikale elementen in jazzvertolkingen, maar Abbey Lincoln en Max Roach staan wat dat betreft stevig in hun schoenen.

JAZZ

Abbey Lincoln:

'Alle kunst moet propaganda zijn, alle kunst moet een houding aannemen en alle kunst moet de tijd waarin je leeft weerspiegelen.' (Down Beat, 15 maart 1962).

Max Roach:

'Sinds het begin van de bijdrage van de Afro-Amerikaanse musici aan de muzikale wereld (...) is onze muziek altijd zeer ernstig, realistisch geweest. We hebben het over de dingen die in het leven gebeuren, het is niet zo abstract als veel mensen denken. (...) Door onze muziek, onze dichters, onze schrijvers, hebben we altijd getracht de mensen uit te leggen wat er gebeurt.' (Jazz Hot, februari 1964).

Het doorslaggevende argument bij de beoordeling van jazz — met of zonder boodschap — lijkt mij nog altijd de kwaliteit, de zeggingskracht van de muziek en wat dat betreft bewegen Roach en Lincoln zich naar mijn smaak op een aanzienlijk hoger niveau dan vele andere musici die niet de behoefte voelen via hun kunst een mening te uiten.

De boeiendste Roach-Lincoln-lp is 'We insist!' waarop de *Freedom Now Suite* te horen is, maar die plaat is al een paar jaar uit de handel. Percussion Bitter Sweet (Impulse A-8) heeft minder de aandacht getrokken, maar ook op die (wel leverbare) plaat staat veel voortreffelijke muziek. Alle zes stukken op de lp

zijn door Roach geschreven en hoewel de thema's niet altijd even boeiend zijn, wordt er toch overtuigende, vooral ritmisch interessante muziek gemaakt.

Garvey's ghost is opgedragen aan Marcus Garvey, de negerleider die in de jaren twintig als eerste, honderdduizenden Amerikaanse negers wist te organiseren. Abbey Lincoln's stem wordt in het thema buitengewoon effectief als instrument benut. Wijlen Booker Little blaast daarna een glanzende, krachtige trompetsolo. Roach soleert kernachtig en sober, terzijde gestaan door twee Latijns-Amerikaanse slagwerkers. *Mendacity* is een lied over de leugenachtigheid van de politiek en de politici. Abbey Lincoln geeft de niet al te sterke tekst door haar geladenheid toch een hoop overtuigingskracht. Eric Dolphy volgt met een sprekkende — of liever scheldende — altsolo (in andere stukken is hij ook op fluit en basklarinet te horen). Een gedetailleerde bespreking van de vier andere stukken zou te ver voeren. Laat ik volstaan met de vermelding van de overige solisten, tenorist Clifford Jordan, trombonist Julian Priester, pianist Mal Waldron, en met het advies om deze fascinerende plaat zelf eens te gaan beluisteren.

BERT VUYSJE

Max Roach





Doodnuchtere Piet Bromberg

De hockeystorm is gaan liggen. De Nederlandse hockeyploeg heeft na een geslaagde, doch vermoeiende meimaand de stick in het foedraal geborgen. De nationale selectie is ontbonden; spelers en leiding genieten van een noodzakelijke zomerrust.

Het was me anders wel een sluitstuk van dit interlandseizoen. Na het internationale toernooi in Hamburg, waar Nederland achter Olympisch kampioen India de tweede plaats bezette kwamen de fakirs van stick en hockeybal zelf nog naar Amstelveen, om daar in het Wagenerstadion Nederland voor de zoveelste maal een fikse dreun in het reeds zo gegroefde hockeygelaat te geven. Die dreun bleek een allerfijnst tikje; door de Nederlandse hockeyformatie met lachend gezicht geïncasseerd. Op 25 mei 1966 werd in Amstelveen hockeygeschiedenis geschreven; Nederland bleef

India voor de eerste maal de baas.

Deze zege, na het uitermate inspannende toernooi in Hamburg, is toch in de allereerste plaats een groot succes voor coach Piet Bromberg. Piet Bromberg, de man die geroepen werd nadat was gebleken dat het bergafwaarts ging met de prestaties van Nederland op internationaal niveau, (denk aan het échec tijdens de Olympische Spelen in Rome) heeft in luttele jaren een ploeg opgebouwd die zich gewapend heeft tegen het momenteel in zwang zijnde beton-hockey.

'We moeten voorzichtig zijn met conclusies. Natuurlijk is die 1-0-overwinning een geweldig ogenblik voor mij geweest. India en Pakistan komen echter naar dergelijke toernooien om te verkenen. Zij barsten pas los, wanneer er belangrijke titels op het spel staan.'

Harde slag

Deze uitspraak typeert Bromberg. Nuchter, doodnuchter blijft hij na die overwinningen op India en Pakistan.

SPORT

Bromberg weet namelijk hoe betrekkelijk zo'n zege kan zijn. Ook voor de Olympisch Spelen in Tokio stormde de Nederlandse hockeyploeg van het ene succes naar het andere. Op het internationale toernooi in Lyon, een jaar voor de Olympische Spelen, bleef Nederland de Pakistani ook al de baas. In Japan kwam de slag erg hard aan. Nederlagen tegen Spanje en Oost-Duitsland hielden de Nederlandse hockeyploeg van een hoge klassering af. Bromberg heeft die klap zonder een traan te laten, geslikt. Hij voelde dat hij op de goede weg was. De spelers met welke hij in de C-ploeg was begonnen hadden, ondanks die nederlagen, getoond rijp te zijn, om de strijd met de allersterksten op het scherpst van de hockeystick uit te vechten. Een dosis pech had Bromberg met zijn ploeg weerhouden van de Olympische hockeyfinale.

In januari 1962, toen de winter Noor-Europa nog in zijn ijzeren greep had vertrok Bromberg met een deels onervaren ploeg naar India om deel te nemen aan het landentoernooi in Ahmedabad. Nederland kwam uiteraard niet in het spel voor, leed zelfs de zwaarste nederlaag tegen India, 9-0, maar toch was die trip naar het Verre Oosten de eerste stap op de internationale hockeyladder.

Grote les

'Daar in India hebben we de grote les geleerd. We kwamen weer in contact met de sterkste hockeynaties. Daar ook

leerde ik welke eisen je aan een ploeg moet stellen, wil je met enig succes deelnemen aan dergelijke monstertoernooien. We waren hier in Nederland achterop geraakt. Een ander soort hockey had zich in Rome gemanifesteerd. Het overviel ons, we wisten niet dat de hockeysport in zo'n snel tempo geëvolueerd was. Hier in Nederland zag men de techniek als enige weg naar succes. De conditie speelde eigenlijk maar een povere rol. De hockeytop wist in die dagen niet wat trainen was. Heus, ik ben blij dat die dreun in Rome is gekomen. We hadden deze nodig. Was het niet gebeurd dan waren we volkomen weggezakt. In Hamburg heb ik geen beton-hockey willen spelen. Onze eerste taak was om doelpunten te maken, daarna pas om doelpunten te voorkomen. Weet je dat ik daarom allemachtig trots ben op onze doelcijfers. In zeven wedstrijden scoorden we dertien doelpunten, zelfs India en Pakistan hebben de tien niet gehaald.'

Piet Bromberg wacht de komende twee jaar een belangrijke taak. Nog twee jaren rusten hem en zijn secondanten, voordat in Mexico City de Olympische Spelen zullen beginnen. Bromberg weet dat op dit moment de top nog veel te smal is. De gaten ontstaan door het vertrek van verschillende internationals na de Olympische Spelen in Japan zijn nog niet opgevuld. Zo langzaam maar zeker schuifelen de talentvolsten naar voren.

Veel wisselen

'Dat proces heeft tijd nodig. We moeten verder selecteren. De basis is gelegd, we hebben een stuk of veertien spelers die rijp zijn om elkaar bij toerbeurt te vervangen. Maar dat aantal is te weinig, veel te weinig. Doktoren hebben me al verzekerd dat ik minstens met twintig spelers in Mexico moet zijn. Er moet daar in verband met de grote hoogte waarop wij spelen veel gewisseld worden. Het zal enorm veel van de spelers vragen. Vandaar dat ik Hans Kraay, onze conditietrainer, volkomen carte-blanche heb gegeven om de nationale selectie zo goed mogelijk aan te pakken. Er schuilt echter één gevaar in deze voor onze hockeytop geforceerde trainingen; de kans dat de verschillen tussen het clubhockey en de internationale wedstrijden te groot worden is niet denkbeeldig. Dat zou betekenen dat nieuwelingen reeds snel zouden terugvallen. Mijn wens is dan ook, dat men in de clubs deze ontwikkeling wil zien. Willen we met enig succes in Mexico deelnemen, dan moeten de spelers voor 100 pct. klaargestoomd zijn. Echt, de tijd van het gezapige partijtje hockey is voorbij. Toen wij in 1948 in Londen brons behaalden ging het nog allemaal veel gemoedelijker. We hadden er toen nauwelijks iets voor gedaan.'

WIM JESSE.

Hulp per draad

'Een eenzame vriend van mij verkeerde laatst op een avond in een zódanige toestand van neerslachtigheid, dat hij dringend behoefte voelde aan een opbeurend gesprek, maar de paar daarvoor in aanmerking komende personen, bleken niet thuis. Ten einde raad, belde hij een nummer dat iedere Amsterdammer, die telefoon bezit, buiten op zijn gids heeft staan, meestal zonder dat het hem ooit is opgevallen: Kies in noodgevallen Brandweer, GGD, Politie — en daaronder — Eerste Hulp in sociale of geestelijke nood Telefonische hulpdienst 'De Wegwijzer' 24 44 44 (17-24 uur).

Mijn vriend draaide het nummer en kreeg een vrouw aan de telefoon. Hij vertelde haar van zijn moeilijkheden en was na een gesprek van ongeveer drie kwartier, zodanig opgelucht dat hij van allerlei heilloze voornemens afzag...

Aldus begint Simon Carmiggelt in Het Parool van 17 mei 1965 een aantal kostelijke 'Kronkel'-verhalen over zijn ervaringen met de Amsterdamse telefonische hulpdienst.

Wat zijn telefonische hulpdiensten eigenlijk? Hoe zijn ze ontstaan? Wie maken er gebruik van? Allemaal vragen die bij het lezen van zo'n artikel kunnen rijzen.

Ofschoon er voor de oorlog 1940-1945 reeds enkele initiatieven in die richting zijn geweest, wordt toch algemeen Ds. West uit Londen beschouwd als de vader der telefonische hulpdiensten. Hij plaatste in 1953 een advertentie in de London Newspaper: 'Before you commit suicide, ring me up'. Bezorgdheid over de ontstellende toename van het aantal zelfmoorden bracht Ds. West op de idee te trachten de wanhopigen en eenzamen een laatste handreiking te bieden. De telefoon was hiervoor een uitstekend medium. Men bleef anoniem, de telefoon was onmiddellijk bij de hand en men kon bellen, wanneer men daaraan behoefte had.

Het initiatief van Ds. West vond navolging in Helsingborg in Zweden en in West-Berlijn, waar Dr. Klaus Thomas de grote promotor werd.

Nederland spiegelde zich al gauw Londen en Berlijn en in 1958 ontstond in Rotterdam de eerste telefonische hulpdienst, spoedig gevolgd door Haag en wat later door Amsterdam, Nijmegen en verschillende andere steden. In Nederland zijn de telefonische hulpdiensten vrijwel alle gebaseerd op interkerkelijke (Protestantse groepen), of oecumenische (R.K. en lutherse) samenwerking.

Tot nu toe kent alleen Amsterdam een dienst 'De Wegwijzer', waarbij levensbeschouwelijke groeperingen betrokken zijn, zowel op bestuurlijk niveau als bij de directe hulpverlening. Vrijwel op het vlak van de telefonische hulpdienst geestelijke zorg nodig is, naast humanistische geestelijke raadgeverijen, priesters en predikanten samen.

Er zijn er die alleen maar voor de welke arts zondagsdienst heeft in een stadsdeel of waar men zich kan verlaten voor een 'baby-sit'. Die niet voor tot welk adres zij zich met hun problemen moeten wenden in de doolhof van vele instanties.

De bureaus voor levens- en gezinsmoeilijkheden op Humanistische grondslag

Wat zijn dat? Wie komen er? Welke er komen mensen met moeilijkheden; een groot deel van de problemen betreft het huwelijk. Veel mensen schijnen te denken, dat ze er zijn, als ze getrouwd zijn. In plaats van te beseffen dat het dan juist pas begint. Natuurlijk is het fijn om samen een leven op te bouwen, maar het dag en nacht bij elkaar leven brengt bepaald ook moeilijkheden mee. Het is niet zo eenvoudig de ander te aanvaarden zoals hij is. En wee degene, die verwacht z'n vrouw of haar man wel eens even te veranderen! Het huwelijk is geen verbeterhuis; de enige die men kan trachten te veranderen, is ... zich zelf.

Maar dat ziet men veelal nog niet in, als men zich tot onze bureaus wendt, als men komt is de nood vaak hoog gestegen. Dan zijn er al veel harde woorden — en ook soms harde klappen — gevallen. Men is ten einde raad en zeer gegriefd, en... zoekt in het bureau de bongenoot tegenover de ander. Eigenlijk komt men met de vraag of wij de ander maar eens op het matje willen roepen en ziet niet in welk aandeel men zelf in de moeilijkheden heeft. Ondanks de oude zegswijze: Waar twee kijven hebben twee schuld. Schuld...? Is dat het goede woord? Het doet zo opzettelijk aan en dat is

meestal niet het geval in huwelijksmoeilijkheden.

Uit het bovenstaande zou men conclusie kunnen trekken dat de taak van deze bureaus zou zijn de 'huwelijken weer aan elk lijmen'. M.a.w. te hopen dat de huwelijksbehouders kan worden hopen de medewerkers aan te reu ook. Maar 'Lijmen' is te onze taak. Wij willen de helpen meer inzicht in hun doelen laten te krijgen, zodat ze te verantwoorde oplossing van hun problemen kunnen komen.

Deze taak hebben we te doen bij alle problemen, die ons worden voorgelegd. Huwelijksmoeilijkheden zijn niet de enige soort waar we mee bemoeien. Moeilijkheden aanpassing aan nieuwe situaties men ook een belangrijk deel; men die na echtscheiding hun 'draad' kunnen vinden; mensen die echtgenoot (note) door de doelen loren hebben; mensen die in zijn geworden; die aan een woon-omgeving niet kunnen wonen. Deze bureaus dienen om hen te verlenen bij talloze aanpassingsmoeilijkheden.

Hoe werkt zo'n bureau?

Men meldt zich aan voor een spreekuur en wordt te woord gesproken door een sociale werkster, die

Gesprekken met arbeiders

ge en oude mensen van verschillende levensopvatting, van allerlei rang en stand in de maatschappij bellen op. Problemen zijn gevarieerd als de problemen zelf; veel financiële moeilijkheden, afbetalingsproblemen, schulden, ook levensmoeilijkheden, gezinswettelijkheidsproblemen, ontrouw, seksuele moeilijkheden of ruzie. Talrijke mensen telen met hun eenzaamheid of om overtuiging niet te verliezen in de eendracht van het leven.

in telefonische hulpdiensten worden? Het is zeer wel mogelijk, mits daarbij bedenke dat er wel meer is wat aanvankelijk als mode werd, een andere, nieuwe, frisse bleek te zijn en na verloop van tijd als vanzelfsprekend werd geaccepteerd. Het stemt in elk geval tot voldoening dat in de hoofdstad des lands een samenwerking mogelijk is gebleken, door ook de geestelijke raadslieden het Humanistisch Verbond hun moeilijk werk kunnen verrichten.

D. TH. F. d'ANGREMOND

le opleiding heeft gehad. In veel gesprekken wordt getracht eendracht van de situatie te krijgen. sociale werkster maakt deel uit van team, waarin ook een psycholoog en een geestelijk raadsman zitten. Door het team wordt een behandelingsplan opgesteld, dat de sociale werkster met de cliënt wordt besproken en uitgelegd. Soms kan men volstaan met een advies; meestal moet men een aantal gesprekken (en vaak ook weinig) proberen tot meer contact te komen; soms moet men cliënt naar andere instanties.

zijn bureaus op levenswettelijke grondslag, naast een algemene bureaus. Mij wordt eens gevraagd: Waarom hebben humanistische bureaus opgezet? Doen jullie ook mee aan die landse hokjesgeest? We hopen niet aan mee te doen, het is verwachting van ons ook nooit hokjesgeest. Men heeft het gedacht wij — juist omdat we hokjesgeest zijn — de mensen niet in een eendracht opvatting zullen dwingen. eendracht is immers ook het kenmerk van humanisme. Voor ons allen het in het humanisme om beendracht en verdieping en een stuk menselijke solidariteit.

D. TH. F. d'ANGREMOND

'Wat een rotvent!'

't Is het eerste wat de raadsman hoort als hij op een avond in een arbeiderskamp een kamer met arbeiders binnenstapt. 'n Vreemde ontvangst! Maar de uitroep is kennelijk niet voor de raadsman bedoeld. Hij viel in een gesprek, dat juist aan de gang was. En de raadsman moet het ook horen, wat een van de mannen bij een boer heeft beleefd.

Die boer had een koe verkocht; een prima beest, dat veel melk gaf. De volgende dag zou het dier door de nieuwe eigenaar worden afgehaald. Die dag moest de boer plotseling weg. En hij verlangde van de arbeider dat deze een andere koe, een veel gelijkende, maar weinig melk gevende, zou meegeven als de koper kwam. Daar hadden ze 't over. En het: 'Wat een rotvent!' was voor die boer bedoeld.

'Laat-ie zelf z'n vuile zaakjes opknappen', voegt een ander er nog aan toe.

'Ach man, maak je d'r niet druk over. Zo zijn ze allemaal. Niet alleen de boeren, maar alle mensen. Ze beduvelen elkaar allemaal'.

'En, wat de raadsman er wel van dacht!'

'Ja, wat bedoelen jullie? Dat van die boer? Of dat alle mensen zo zijn? Over die boer zijn we 't gauw eens. Maar of je nu zo maar alle mensen met die boer gelijk kunt stellen, dat lijkt me toch wel een vraag. 't Is op z'n minst opmerkelijk, dat we blijkbaar allemaal 't bedrag van die boer afkeuren. Anders waren we er niet zo verontwaardigd over... Maar waarom vinden we nu met mekaar die boer zo'n rotvent? Laten we 't daar nou eens over hebben.'

Deze vraag heeft een lang gesprek ontketend. Over 't zedelijk waardebesef bij de mens, dat hem eigen is en hem tot verantwoordelijk wezen maakt, ook al slaagt hij er niet altijd in daaraan te voldoen. 't Ging er soms heftig toe. Er was geloof in de mens. Maar ook cynisme. 't Ging ook diep. Het bracht ons op de moeilijkheid om in sommige situaties te beoordelen wat nu goed en wat kwaad is. Het gewetensconflict, waarin we kunnen komen te verkeren, kwam er aan te pas, en nog meer. Kortom, het werd een avond van bezinning op de vragen van goed en kwaad, waar we in de praktijk wel elke dag mee te maken hebben, maar waar niet elke dag over wordt gedacht. Allen namen geïnteresseerd aan de discussie deel.

Zo worden er vele gesprekken in de kring van de arbeiders over allerlei levensvragen gevoerd. Anders dan bij de militairen waar de raadsman zijn 'jongens' in de 'les' geestelijke verzorging bijeen heeft, bezoekt de raadsman voor de arbeiderskampen zijn mensen op hun kamers, waar ze meestal met zo'n man of acht bijeen zijn. En het gesprek moet zijn aanknopingspunt vinden in de toevallig voorliggende situatie, zoals het bo-

venstaande daar een voorbeeld van was.

De raadsman vleit zich met de gedachte dat het zin heeft, dat mensen zich op deze wijze met de levensvragen bezighouden en zich daardoor meer bewust worden van zichzelf en van hun eigen positie in het leven en in de wereld.

Niet verwonderen zal het, dat uit deze groeps gesprekken veel individuele contacten met de raadsman ontstaan en dat vele arbeiders behoefte gevoelen om met de raadsman over hun persoonlijke levensvragen en problemen te spreken. Naast de geestelijke verzorging in groepsverband neemt dan ook de individuele geestelijke verzorging een grote plaats in.

Dit werk in de arbeiderskampen wordt door het Humanistisch Verbond reeds sinds 1950 gedaan. Aanvankelijk alleen in de kampen voor Aanvullende Werkgelegenheid. Deze kampen zijn thans — gelukkig — doordat er geen werkloosheid meer heerst, gesloten. Later werden er de vele kampen die na de stormramp van 1953 voor de herstelwerkzaamheden moesten worden ingericht, bij betrokken. Weer later ook de zgn. oogstkampen, waarin arbeiders gehuisvest waren, die in de topperioden van de landbouw naar de grote polders trokken. En daarna ook de arbeiders bij de Delta-werken, in de IJsselmeerpolders en bij de Lauwerszee-werken.

Elk kamp heeft zijn eigen raadsman, die gedurende een volle avond per week in zijn kamp aanwezig is. Anders dan in de militaire samenleving zijn de raadslieden geen beroepskrachten, maar vrijwilligers. De leiding van het werk berust bij een centrale geestelijk raadsman, die wel een beroepskracht is.

Uit het werk in de arbeiderskampen is nog een andere activiteit van het Humanistisch Verbond voortgevloeid. Over het gehele land verspreid zijn er namelijk gespreksgroepen voor buitenkerkelijken opgericht. Onder leiding van een daartoe opgeleide gespreksleider wordt in die groepen op soortgelijke wijze als in de kampen over de vragen van leven en wereld gediscussieerd. Momenteel draaien er ongeveer 35 van zulke groepen. Ze staan vanzelfsprekend ook open voor afgezwaaide dienstplichtigen. Wat zo'n gespreksgroep voor de deelnemers betekent laten we graag door zo'n deelnemer zelf zeggen. We citeren hem uit een op de band opgenomen gesprek daarover:

'Maar ik heb toch in mijzelf het idee... ik probeer ergens een beetje mens te worden. En daar zijn deze gesprekken, die wij hier zo hebben, die zijn mij daar ergens een... 'n beetje theateraal uitgedrukt: maar die zijn mij ergens een steun daarin'.

Wel, zouden we nog meer willen? Daar gaat het dan ook maar om.

C. H. SCHONK

ZEVENTIEN

Het Deense boek *Sytten* van Carl Erik Soya is een bestseller. Ook in Nederland, zij het meestal niet in de gewone boekhandel. Je kunt het er wel krijgen, maar meestal moet het besteld worden. Onder de titel 'Zeventien' is het vertaald door Han B. Aalberse en uitgegeven bij 'Oisterwijk' in Den Haag. In dezelfde uitvoering als de drie dikke delen van de beruchte of befaamde *Bob-en-Daphne* serie van Aalberse zelf. En nu is er — in Denemarken — een film van gemaakt.

Het boek — dat f12,50 kost! — wordt voor het grootste deel gekocht door oudere mannetjes, die schichtig over hun schouder kijkend een winkeltje binnen glippen, waar blaadjes voor de ramen hangen waarvan het middendeel suggestief door een witpapieren band is bedekt. Toch is er geen enkele reden om over dit en soortgelijke boeken zo stiekum te doen. Maar dit soort mannetjes vinden *moraliter* alles wat in die boeken voorkomt verfoeilijk, maar kunnen er *fysiek* toch geen weerstand aan bieden.

FILMBESPREKING

De boeken zijn er dan ook naar. De rechter heeft het al vaker aan de stok gehad met de *Bob-en-Daphne*-serie. Kennelijk is het een reeks die op het randje van de pornografie zweeft. En dát maakt het zo onappetitelijk. De schrijver van regelrechte pornografie, de verkoper daarvan en de koper doen iets wat bij de wet verboden is; maar ze komen tenminste eerlijk voor hun doelstellingen, voor hun opzet uit. Zo niet de schrijver van 'Zeventien'. De heer Soya en de heer Aalberse staan tussen de regelrechte pornografen als twee oplichters tussen een bende dieven. Worden die laatsten betrapt, dan zijn ze er bij; dat weten ze en dat accepteren ze. Maar de oplichter zal zich in steeds meer bochten kronkelen en wringen om aan te tonen dat hij toch een achtenswaardig man is. Maar met dat al balanceert hij op de rand van de wet. Hij wil profiteren van de misdaad maar niet het risico ervan.

Ontsnappingsmogelijkheden

Het zou verkeerd zijn te menen dat boeken als 'Zeventien' en 'Bob en Daphne' minder schadelijk zouden kunnen zijn dan oprecht-pornografische geschriften. Het tegendeel is waar. Pornografie is bij de wet verboden (al staat nergens precies wat onder dat begrip wordt verstaan — dat geeft dan ook zoveel ontsnappingsmogelijkheden: het

net zit vol juridische mazen). Maar de argeloze lezer die 'Zeventien' — volslagen legaal — in handen krijgt, zal niet meer weten waar de grens ligt. Zo is het ook met de film.

Nu is het in Nederland gelukkig zo dat een auteur (behoudens laster en pornografie) mag schrijven en publiceren wat hem belijft. Ik zou het niet graag anders zien, maar in de filmwereld is dat anders. De keuring achtte de film *Zeventien* toelaatbaar voor iedereen die ouder is dan 18 jaar. Dat die filmkeuring op zichzelf een verouderde instelling is, die nog dateert uit de tijd dat de overheid werkelijk bang was voor de gevolgen van een film (Poedowkins 'De Moeder' voor de wereldoorlog!), doet hier nu niet ter zake. Wat wél ter zake doet is een vergelijkende beoordeling van de uitspraken van die filmkeuring. 'Zeventien' werd dus goedgekeurd — zij het met de leeftijdsgrens 18 jaar.

Onafgebroken pressie

Cause Célèbre in de Nederlandse filmwereld is nog steeds de affaire — 'Les Amants'. Deze Franse film met onmiskenbare kwaliteiten en evenmin te ontkennen artistieke merites werd destijds voor Nederland afgekeurd (lees:

verboden) op grond van het feit dat een zogenaamde 'bedscene' in v kwam. Coupures zouden de zaak kunnen redden. Na maandenlang g libereer kwam de film er uiteindelijk door, maar niet dankzij de keurders, was de onafgebroken pressie van t critici, filmers en film liefhebbers di keuring dwong tot een herziening haar oordeel. En 'Zeventien' is goe keurd.

Zeventien is een film zonder maar een sprankje inspiratie, dood een pier, geweldig schools en stijf het doek gebracht, zonder enige arti ke merites, zonder filmische kwalite

In zoverre lijkt de film niet helenaa het boek. Dat laatste is tenminste vlot — zij het uiterst oppervlakkig geschreven. Er staan schoolmeester tigheden in (*De volgende dag begon school — en ik dook meteen in werk. Ik voelde mij geladen met nie leeskracht...*), goedkope effecten brak de mooie hengel over mijn kni stukken, terwijl ik mompelde: 'V landverrader!' Iemand die de jaren de Duitse bezetting aan den lijve ondervonden, zal mijn daad niet zo meer als kinderachtig verwerpen).

Don Juan met zijn Vibeke ... en in de trein ... en in de dienstbodenkamer.



aforistische onwaarheden (*Wie een dieenaar is van Aphrodite kan geen toegewijde aanhanger van Dionysos zijn.*). Alhoewel het boek leesbaar blijft, is duidelijk merkbaar dat de auteur er voor heeft moeten zorgen niet al zijn kruit in het begin te verschieten. Met andere woorden: hij voert zijn held (de 17-jarige Jacob Petersen) van de ene vrouwenverovering naar de andere, maar zorgt er voor tussen de bedrijven door moralistisch te filosoferen, zodat ook de niet-erotisch geïnteresseerde zijn deel schijnt te krijgen. Schijnt — want iemand die de erotische prikkels van de heer Soya te goedkoop vindt, zal ook het gezwam tussen de 'hoogtepunten' in naast zich neer leggen.

'Regisseuse' Annelise Meineche heeft er voor gewaakt niet alle moraal uit het scenario te schrappen. Wij krijgen duidelijk getoond hoe 'moeilijk' deze Deense puber het wel heeft in zijn 'strijd tegen de verleiding' (die overigens slechts een paar minuten van de film duurt). Maar als hij eenmaal losbarst zijn alle remmen ook zoek. Dan wordt de heer Soya (en na hem mevrouw Meineche) een borreltafel­figuur die zo graag opschept over zijn vele 'veroveringen'.

Willekeurigheid

Toch heeft mevrouw Meineche gemeend aan de reputatie van openhartigheid en schromeloosheid die de Scandinavische films hebben, een aantal beelden te kunnen ontleenen, die — niet door hun naaktheid, maar door hun primitieve suggestiviteit — zeker door de keuring hadden moeten worden gewraakt. Tenminste, als we 'Les Amants' voor ogen houden. En een aantal andere ongekeurde films, die vaak heel wat beter gemaakt waren. Mij stoort het niet, dat de jonge heer Petersen van regisseuse Meineche zo nodig gefilmd moet worden als hij door het dienstmeisje bezeten wordt. Mij stoort slechts dat het zo verdomd slecht verteld, zo vreselijk slecht gefilmd is. Maar wat me in wezen nog veel meer stoort, is dat de keuring meer en meer een willekeurigheid wordt, waarvan noch de regisseur, noch recensent, noch de bioscoopexploitant, van het publiek op aan kunnen.

Filmmakers beschouwen het publiek als een onberekenbare factor — en terecht. Maar de laatste tijd hebben zij (met alle subsidiemogelijkheden en dergelijke in Nederland) meer te vrezen van de keuring dan van het publiek. Een keuring, die een door O., K. & W. gesubsidieerde film (!) afkeuren en een product als 'Zeventien' doorlaten.

Tot slot een waarschuwing voor verwarring: laat niemand dit boek, deze film verwarren met 'Seventeen' van (ik meen) Thornton Wilder.

HENK J. MEIER



Contacten met gedetineerden

In de Beginselenwet Gevangeniswezen van 1952 en de daarop gebaseerde Gevangenismaatregel van 1953 is humanistische geestelijke verzorging van gedetineerden mogelijk gemaakt. In het najaar van 1954 deed de eerste geestelijke raadsman van het Humanistisch Verbond zijn intrede in deze wereld. Thans werken in de vijftig inrichtingen van Justitie voor strafrechtelijk meerderjarigen negenenvijftig geestelijke raadslieden, die jaarlijks aan omstreeks 1.000 aanvragen hebben te voldoen. Deze raadslieden staan voor een bijzonder moeilijke opdracht, enerzijds door de aard en de intensiteit der levensmoeilijkheden, die aan hen worden voorgelegd, anderzijds door de situatie waarin hun cliënten zich bevinden. Daar komt nog bij dat de positie, die de geestelijke raadslieden in deze inrichtingen innemen, voor hen weinig aantrekkelijk is.

De geestelijke raadslieden mogen eigener beweging contact opnemen met gedetineerden, die lid zijn van het Humanistisch Verbond. Zij genieten deze vrijheid niet ten aanzien van de andere gedetineerden, die bij binnenkomst in een inrichting zeggen geen godsdienst te hebben. Na een zgn. contactperiode, waarin de godsdienstige geestelijke verzorgers deze mensen wel mogen bezoeken, kan de directeur een contact tussen een niet-godsdienstige gedetineerde en de aan het gesticht verbonden geestelijke raadsman tot stand brengen, wanneer is komen vast te staan dat de ongodsdienstige gedetineerde de godsdienstige geestelijke verzorging afwijst en vraagt om humanistische geestelijke verzorging.

Verwacht mag worden dat in deze, voor het Humanistische Verbond pijnlijke regeling, binnen afzienbare tijd verandering wordt aangebracht.

Geen verontrustende vorm

Vergeleken met de omringende landen blijkt de criminaliteit bij ons geen verontrustende vormen aan te nemen. Omstreeks 90 pct. van de bevolking komt nimmer wegens misdrijf met de rechter in aanraking. Slechts 5 pct. wordt tot gevangenisstraf veroordeeld; 1 pct ondergaat deze straf meer dan eenmaal.

Deze cijfers geven echter geen juist beeld van de omvang der criminaliteit. Een op dit gebied bij uitstek deskundige man heeft enkele jaren geleden nog eens erop gewezen, dat slechts een klein percentage van de delinquenten als zodanig bekend wordt. Hij wees in dit verband op het uiteraard niet te schatten aantal on-ontdekte misdrijven. 'Niemand weet hoeveel moorden, onder het mom van een natuurlijke dood, volstrekt verborgen blijven.'

We weten bovendien, dat lang niet alle misdrijven, die worden ontdekt, bij de politie terecht komen, terwijl ten slotte heel wat misdrijven, die wel wor-

den ontdekt en bij de politie worden aangegeven, niet tot een veroordeling leiden.

Op grond hiervan mag men stellen, dat de meeste misdaden het niet tot een veroordeling brengen en zeker niet tot vrijheidsbeneming leiden.

Deze omstandigheid maakt het moeilijk zich een beeld te vormen van de delinquent. Wel leert de wetenschap langzamerhand de tot een gevangenisstraf veroordeelde delinquent kennen, maar dit beeld behoeft niet te kloppen met dat van de delinquent in het algemeen. Van betekenis voor de geestelijke raadslieden is bovenal, dat we weinig afweten van de invloed, die van het ontdekt-worden uitgaat, alsmede van de strafbejegening.

Het is in het bestek van dit artikel uiteraard niet mogelijk voldoende aandacht te schenken aan de wijze waarop de vrijheidsstraf op dit moment ten uitvoer wordt gelegd, alsmede aan de persoon van de tot vrijheidsstraf veroordeelde, al kan slechts langs die weg de situatie, waarin de humanistische geestelijke verzorging van gedetineerden zich voltrekt, duidelijk aangegeven worden. Met een enkele opmerking moet worden volstaan.

De Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal betreffende de Beginselenwet Gevangeniswezen 1952 merkt het volgende op: 'Het essentiële element van de straf blijft de vrijheidsbeneming, het ontnemen van een grondrecht, dat de mens het liefste is: nl. de vrijheid om zich te bewegen waar hij wil en om in een zelf gekozen vorm deel te hebben aan de samenleving. Dit strafkarakter kan... niet verloren gaan...'

De Memorie van Antwoord aan de Eerste Kamer zegt o.m.: 'De repressiegedachte komt tot uiting in het feit van de vrijheidsberoving, de heropvoeding blijkt uit de wijze, waarop de vrijheidsberoving wordt geëxecuteerd.'

In de praktijk komt het er echter niet alleen op aan wat men met de vrijheidsstraf bedoeld heeft, ook of die bedoelingen realiseerbaar zijn. Hierover leeft twijfel.

Prof. dr. G. H. Veringa schreef eens: 'Deze principes blijken momenteel echter in het geheel niet tot hun recht te komen. De vrijheidsstraf van heden is vaak bedolven onder een zware last van bijkomstigheden, die men dikwijls ten onrechte beschouwt als te behoren tot haar wezen. Zeker, vrijheidsstraffen worden niet in een vacuüm geëxecuteerd en de realiteit van de institutionele strafvoltrekking brengt ongetwijfeld strafverzwarende elementen. Het zal echter noodzakelijk zijn hier een scherp onderscheid te maken tussen vermijdbare en onvermijdbare strafverzwarende

elementen en daarbij niet te snel tot onvermijdbaarheid te concluderen.'

Zonder enige overdrijving mogen we vaststellen dat er met betrekking tot strafrechtelijke bejegening vragen rijzen en dat daaromtrent gevoelens van onvrede leven. Uiteraard ook bij de gedetineerden. De geestelijke verzorging ondergaat daarvan de invloed.

Een wisselwerking

De oorzaken van crimineel gedrag blijken van velerlei aard te zijn, waaraan kan worden toegevoegd dat er tussen verschillende oorzaken een wisselwerking blijkt te bestaan.

'Eerst kweekt gij dieven, en dan hangt gij ze op.' Dit woord van Thoreau More, dat de nauwe relatie aangeeft tussen misdaad en maatschappelijke omstandigheden, geldt nog steeds, zij het op andere wijze dan in de 15de eeuw.

De honger met zijn demoraliserende werking, behoort praktisch tot het verleden. Immateriële omstandigheden zijn daarvoor in de plaats gekomen.

Vele gedetineerden blijken onder pedagogisch hoogst ongelukkige omstandigheden te zijn opgegroeid. Ridiculerend zou men kunnen zeggen, dat men als kind niet voorzichtig genoeg kan zijn bij het uitkiezen van ouders en andere opvoeders.

Daar komt bij, dat vele mensen zich in een snel tempo voltrekkende veranderingen in de maatschappij niet bij kunnen houden. Zij raken daardoor los van allerlei tradities en sociale bindingen, zonder dat daarvoor andere de plaats komen.

Er zijn gedetineerden die, zoals men dat uitdrukt, 'gemakkelijk zitten'. Niet omdat zij hun schuldgevoelens verweren hebben en innerlijk weer in evenwicht zijn, maar uit zgn. onverschilligheid.

Laten we echter niet te snel oordeelen. Onverschilligheid ontstaat niet uit niets. Het is maar al te vaak de laatste fase van het stadium, dat begint met het demoraliserende gevoel van eenzaamheid en verlatenheid. De wereld is een puur vijandige wereld geworden, die men slechts met haat en agressie tegemoet treedt.

In dit verband is van betekenis wat de sociologie ons leert omtrent het verlorene gaan van sociale bindingen. In één van zijn publicaties vermeldt prof. dr. J. Bouman de resultaten van een de laatste jaren in Amerika ingesteld onderzoek.

Een groep Russen emigreert naar Amerika. In deze groep konden de oude groepstradities lange tijd gehandhaafd blijven. Om op zichzelf begrijpelijk redenen maakten de kinderen zich geleidelijk los van het groepsverband. Ze verloren het gevoel voor de normen van de ouderlijke groep, vóór zij in de nieuwe samenleving geïntegreerd waren. De groep bleven niet uit.

Van de 265 jongens kwamen er tus-

27 en 1929 181, d.w.z. 68,3 pct. v. misdrijf met de rechter in aan-
ding. Van deze 181 behoorde 85,6 pct.
de leeftijdsgroep van 9-19 jaar (in
erika geboren, en vervreemd van de
ep), 13,8 pct. van 20-24 jaar (wel in
erika geboren, maar nog gebonden
normen van de ouderlijke groep), en
1 pct. tot de groep van 25 jaar en
der (in Rusland geboren).
Het verloren gaan van bindingen
jkt wel degelijk een criminogene wer-
ing te hebben.

voel van wrevel

Het is echter niet waar, dat elk mis-
kan worden verklaard uit de maat-
pelijke situatie, waarin de delin-
ent geleefd heeft. Ook lichamelijke en
chische factoren spelen soms een rol.
el wat mensen gaan hier schouderop-
pend aan voorbij. Zij herinneren zich
or hen onbegrijpelijke verklaringen
n psychiaters, afgelegd in strafproces-
i tegen mensen, die zich aan een
istig delict hadden schuldig gemaakt.
n gevoel van wrevel kunnen zij ter-
uwnood onderdrukken.

De vraag dringt zich echter op of die
evel niet in nauw verband zou kun-
n staan met primitieve wraakgevoe-
is, die in ieder van ons sluimeren.

Het gaat beslist te ver in iedere
linquent een psychisch gestoord mens
zien. Aan de andere kant zou het van
te kortzichtigheid getuigen wanneer
e voorbij gingen aan het wetenschap-
lijk vastgesteld feit van de psychische
stoornis van een aantal delinquenten.

Er werkt nog een derde oorzaak, die
s op het terrein van de geestelijke
orging brengt.

'Wie in de plaats van de Grote Tim-
erman hout hakt', heeft Lao Tse ge-
gd, 'zelden dat hij zich niet in de
gers snijdt.' Hier komt een mens-
eld om de hoek kijken, dat ons om-
nt schuld en tekort veel kan leren.

De mens duikt op in een ondoorgron-
lijk, deels chaotisch en voortdurend
h op andere wijze aan hem voor-
end bestaan. Hij ontdekt in zichzelf
erlei positieve mogelijkheden, maar hij
rdt in zijn ontplooiing ook gehinderd
or eigen fouten en tekortkomingen.

Zijn bestaan lijkt daardoor een dool-
f, waarin hij moeilijk de weg kan
den. Wie ben ik, waarin ben ik
rechtgekomen, wat is de zin van dit
es? Zie hier enkele kernvragen, die als
n uitdaging op de mens afkomen. Wil
n met zichzelf en de wereld in het
ine komen, dan zal hij op deze vragen
n antwoord moeten formuleren; hij zal
h zijn eigen bestaan bewust moeten
ken.

Daartoe vormt de mens zich een aan-
n innerlijk waardensysteem getoetst
eld van zichzelf en de situatie, waarin

hij zich bevindt. Dit beeld, dit complex
van voorstellingen, maar ook van ver-
wachtingen, probeert hij waar te maken.
Het bepaalt zijn wijze van staan in de
werkelijkheid, de wijze waarop hij zich-
zelf ziet en de wereld tegemoet treedt.

Moelijke situaties

Dit beeld heeft nimmer het karakter
van objectieve geldigheid, van algemeen
geldende, wetenschappelijk bewezen
waarheid. Het is vrucht van eigen inter-
pretatie van de werkelijkheid, hetgeen
niets afdoet aan het feit, dat de mens
het als waar beleeft. Hij wordt erdoor
gegrepen en gedreven. Het kan hem
staande houden in moeilijke situaties,
maar door het persoonlijke karakter ook
met zijn omgeving in conflict brengen.

Het voorgaande sluit de mogelijkheid
niet uit, dat de persoonlijke interpretatie
door anderen kan worden meebeleefd.
De mens kan, eventueel te zamen met
anderen, zijn beeld tot voorwerp van
onderzoek maken, zijn eigen beeld aan-
vullen, zo nodig reconstrueren, en op
deze wijze komen tot een meer dan
subjectief, nl. een intersubjectief of ge-
meen-menselijk beeld, dat, als de sa-
menstellende delen onderling samen-
hang vertonen en betrekking hebben op
zijn hele bestaanssituatie, als zijn levens-
visie of levensovertuiging gaat fungeren.

De bewust doorleefde levensvisie is
een belangrijk, zelfs onmisbaar bestaans-
element, zij het geen recept tegen alle
moeilijkheden in de concrete situatie. In
feite levert zij niet meer op, maar ook
niet minder, dan een grondpatroon van
gedrag, en een richtsnoer voor het han-
delen in de concrete situatie. In die
concrete situatie moet de mens echter
telkenmale standpunt bepalen en be-
slissingen nemen. Zijn beeld van de
werkelijkheid fungeert daarbij als refe-
rentie-kader. Inspanningen zal hij zich
echter moeten getroosten, vragen en
moeilijkheden zullen hem niet bespaard
blijven.

Nieuwe ervaringen

Nieuwe ervaringen kunnen het beeld
van de werkelijkheid verstoren, waar-
door het niet meer als referentie-kader
werkt. Vragen rijzen in hem op; in een
verder stadium vreest hij de grond on-
der de voeten kwijt te raken. Het ver-
stoorte inzicht in zijn situatie beneemt
hem het uitzicht op zijn bestaan, dat hij
in laatste instantie als puur vijandig gaat
zien en waartegen hij zich slechts door
haat en agressie teweer denkt te kunnen
stellen.

Soms vindt de mens zelf een bevredi-
gend antwoord op de levensvragen of
een oplossing voor de levensmoeilijke-
den. Soms zal hij zijn vragen en moei-
lijkheden aan een vertrouwensman, i.e.
een geestelijke raadsman van het Huma-
nistisch Verbond willen voorleggen.

Dat zien we in de strafinrichtingen
van Justitie.

De geestelijke raadslieden van het
Humanistisch Verbond hebben zich voor
dit werk niet beschikbaar gesteld ter
verklaring van een humanistische le-
vensovertuiging.

Voor al in deze wereld, vol van ernsti-
ge levensmoeilijkheden, is menig cliënt
maar al te zeer geneigd zich aan iedere
strophalm vast te grijpen. Waarheden
opdringen zou bepaald niet fair zijn.
Ook niet wenselijk. De cliënt moet im-
mers, als ieder ander mens, op zijn wijze
met het bestaan in het reine zien te
komen. Alleen de zelf doorleefde, inner-
lijk aanvaarde, oplossing functioneert.

Evenmin nodig. Wie er in slaagt een
werkelijke relatie met een cliënt op te
bouwen zal ook hier zijn geloof in de
scheppende groeikracht van de mens
telkenmale bevestigd zien.

Humanistische geestelijke verzorging
is in de eerste plaats het in 'liefde' naast
de ander staan. De cliënt mag niet
zodanig door vragen en moeilijkheden
gehinderd worden, dat hij van zichzelf
en de wereld zou gaan vervreemden. De
komst van de geestelijke raadsman
houdt de bereidverklaring in om in
onbaatzuchtigheid met de cliënt mee te
denken over diens levensvragen en
moeilijkheden en die, voor zover moge-
lijk, mee te beleven. Aldus schept de
raadsman de mogelijkheid tot zelfonder-
zoek, tot eventuele aanvulling of recon-
structie van het beeld dat de cliënt zich
van de werkelijkheid gevormd had en
dat wellicht mede oorzaak is van zijn
conflict met de maatschappij.

Zakelijke informatie

Het voorgaande betekent niet dat de
geestelijke raadsman over alles, behalve
het moderne humanisme, zou mogen
praten. Menig cliënt vraagt de raadsman
naar diens antwoord op levensvragen.
Hier kan sprake zijn van louter zakelijke
informatie, al blijkt als regel achter zo'n
ogenschijnlijk zakelijke vraag een dier-
verlangen naar materiaal voor een eigen
antwoord schuil te gaan. Met inachtnem-
ing van de grootst mogelijke voorzich-
tigheid zal de raadsman op zulke vragen
ingaan, omdat hij zijn cliënt in een voor
hem wellicht beslissend stadium niet in
de kou wil laten staan.

In deze wereld en vanuit deze ach-
tergronden werken geestelijke raads-
lieden van het Humanistisch Verbond.
Verbond en raadslieden brachten daar-
voor in de afgelopen twaalf jaar grote
offers in geld, tijd en energie. Zij konden
dit doen omdat de humanistische geeste-
lijke verzorging van gedetineerden in een
behoefte blijkt te voorzien.

P. A. POLS

Het einde van een koningin

Ook deze maand publiceren wij weer twee verhalen. In de komende maanden zullen wij de resterende verhalen plaatsen.

RED.

Het begint koud te worden, hier aan de havens. Ik heb de gehele dag gezocht naar de koningin. Ik loop langs de loodsen met de opschriften voor welke landen de stukgoederen moeten worden opgeslagen. Ergens ver weg klinkt voor de tweede maal deze avond de stap van een vrouw. Ik kan de koningin bijna niet meer voor me halen. Het moet nu al een hele tijd geleden zijn, dat we uit elkaar zijn gegaan. Ze zal veranderd zijn. Ik weet dat ik hier moet zijn om haar te vinden; men heeft haar hier immers nog kort geleden gezien. Zij leeft zoals vroeger, toen ik haar voor het eerst ontmoette temidden van de vele andere naamlozen ergens verkreukeld uitgestrekt in de een of andere loods. Wat voor een tijd hebben we samen gehad?

Precies kan ik het me allemaal niet meer herinneren, want het denken kost me teveel moeite. Wel weet ik nog dat we de laatste maanden doodziek, maar tevreden doorbrachten in ons zomerpaleis. Het zomerpaleis was een vochtige kelder, ergens in het centrum van de stad. Zij was toen nog prinses, de gamele tafel een generaal, ik zelf de koning. Alles ging vrij goed, totdat we plotseling het complot tegen ons gericht ontdekten. De muren van ons paleis begonnen te bladderen, de generaal zakte op een dag door onverklaarbare oorzaak in elkaar.

Op een nacht zijn we gevlucht. Al onze bezittingen lieten we achter, behalve enige hoognodige zaken. De hele nacht moesten we lopen, voordat we de rand van de stad bereikten, met brandende voeten en verstarde gedachten. Het begon juist licht te worden, toen we aan de grote weg kwamen. We namen afscheid. Ik vermoedde slechts waar zij naar toe ging, ik durfde het niet te vragen.

Ik zag haar gaan met het kleine kleerkoffertje in de hand. Toen stopte de auto die uit de mist tevoorschijn kwam en stapte zij in. Ze verdween, mijn koningin.

Lange tijd loop ik hier nog in de buurt rond. De nieuwe dag zet reeds in, triest en grijs. Het regent een beetje. Ik moet nu in de buurt van haar paleis komen. Ik steek m'n handen onder m'n oksels om ze te verwarmen. Het gespannen havenlawaai neemt steeds meer toe. Ik moet haar nu wel gauw vinden, want er komen steeds meer mensen die me verbaasd aanstaren. Och, maar ik ben het gewend want daar ben ik dan toch ook eigenlijk koning voor. Eindelijk arriveer ik bij een vervallen loods. Een jongeman, ongeveer twintig jaar, ziekelijk en mager schuifelt langs me heen naar buiten. Hier moet ze wonen, boven de deur hangt nog ons kroontje.

Als ik naar binnen ga slaat me een bedompte lucht tegemoet, een lucht die ik al lang niet meer geroken heb, omdat

ik steeds buiten ben geweest. Mijn ogen moeten wennen aan het duister. Bijna struikel ik over een op de grond uitgestrekt, in elkaar gekrompen figuur. Er wordt niet gesproken door de zittende en liggende gestalten. Slechts ergens in een hoek hoor ik wat gemompel in een voor mij onbekende taal. Ik ga zitten, want ik zal wel moeten wachten tot men mij bij de koningin aandient. Ook een koning behoort te wachten. Even later komt de gebochelde jongeman weer binnen. Hij kijkt me aan en komt naar me toe, maakt een buiging en zegt 'u wordt verwacht, volgt u me'. Ik volg hem naar een gat in de wand. 'Het vertrek van de koningin hoogheid', zegt hij weer met een buiging. Ik ga naar binnen. De koningin ligt uitgestrekt op een mannenoverjas. Ze kijkt me enige tijd zwijgend aan met heldere ogen. Wat is ze mager, maar mooi. Honger en ziekte kunnen haar gelaat slechts sieren. Ik vraag hoe lang ze hier al woont. 'Heel lang al', antwoordt ze. 'M'n hofhouding, die hier achter verblijft was er al toen ik hier kwam'. Ze vraagt me niets. Lang zitten we zwijgend naar elkaar te staren. Er komt een jong meisje binnen, in lompen gehuld en vraagt haar wat de plannen zijn voor

vandaag. 'Vandaag gaan we op reis', zegt de koningin.

Ik vraag de koningin niet, waarom en waarnaar we vertrekken, want ik weet dat ik daarop geen begrijpelijk antwoord zal krijgen. Snel komt het meisje terug met een rieten tas. 'Kom, laten we afscheid nemen van het personeel', zegt de koningin. Binnen geven we vele handen. De een na de ander neemt afscheid van ons. Dan gaan we naar buiten. 'Wanneer vertrekt onze trein?' vraagt de koningin. 'Vlak na de middagsirene in de haven,' zegt het meisje.

De trein begint te rijden en ik schuif de deur dicht. We gaan zitten op een kist en spreken niet met elkaar. M'n koningin blijft huilen, ik heb medelijden met haar. Na lange tijd durf ik pas met m'n vraag te komen. 'Wil je leven als een gewoon mens?' Ontzet staart ze me aan, dan staat ze op en schuift de deur open. Dan gebeurt het, ik houd haar niet tegen. 'Ik dacht dat je een koning was!' schreeuwt ze nog dan springt ze. Verslagen val ik neer op de vloer, maar dan schater ik het uit. 'Haha, ik een koning, een koning, een koning is immers ook maar een gewoon mens!' Als ik de deur heb gesloten weet ik niet meer dat m'n koningin heeft bestaan. COR

De man in de trein

De man zat in de trein te slapen; zijn hoofd weggedoken in de jas, die achter hem hing. Haren lagen over zijn voorhoofd als zeewier. Zijn lichaam ging willoos en harmonisch mee met de trillingen van het treinlijf. Hij was op weg naar zijn vrouw. Twee maal in de veertien dagen was hij op weg. Heen-terug. Heen-terug. Een dodencadans met het weekeinde als rustplaats. Hij vond die toestand waanzinnig, idioot... en hij lachte, want hij lachte om alles wat buiten zijn bereik lag of gaf het ruwe namen.

'Onze kalenderliefde', zei hij wel eens, waarop zijn vrouw dan snel haar hand op zijn mond legde en met grote schrik-ogen hem dwong niet verder te spreken. Zij vond het verschrikkelijk, wanneer hij zo anders dan zij, zo sarcastisch, zo ongenaakbaar was. Hij deed haar dan meer dan geestelijke pijn. Het was alsof hij een koud mes over haar buik haalde.

Hevig schokken van de trein deed hem wakker schrikken. De vrouw voor hem keek op uit haar boek. Snel wakker wordend, keek hij haar langer aan dan hij eigenlijk wilde. Hij schrok en een

huivering kroop als een slang over zijn rug. Het was alsof hij haar naakt gezien had. Hij lachte wat verward en om zichzelf en haar af te leiden, graaide hij onhandig in de zak van de jas achter hem en haalde er een pijp, een verfromfaaid pakje tabak en een doosje lucifers uit. De vrouw was verder gegaan met lezen. Hij stak zijn pijp aan. Langs het vlammetje van de lucifer kon hij flauw haar gezicht zien. Hij trok onrustig aan zijn pijp, terwijl hij haar als een gedicht telkens opnieuw las. Hij keek naar haar handen. Dat viel niet zo op. Ze had lange, smalle handen, die brood konden snijden op een blank tafellaken en thee gieten op kristal-suiker op de bodem van een kopje. Zijn pijp was uit en hij stak hem opnieuw aan.

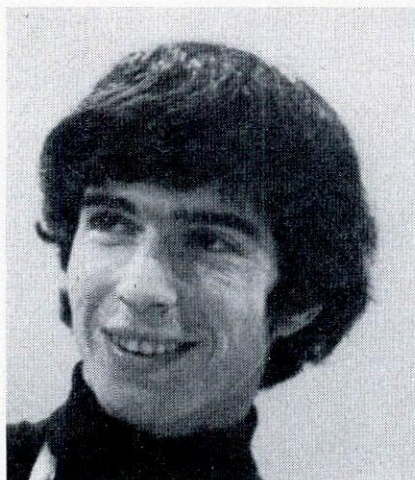
Toen hij nog op school was, had hij zichzelf vaak voorgehouden, dat hij een vrouwenhater was. Hij vloekte op zichzelf, wanneer hij naar de onbeholpen lijnen van de hals van een meisje keek. Het waren voor hem geen lijnen, maar horizonten. Hetzelfde hevige gevoel kreeg hij weer, nadat hij een vluchtige blik op haar gezicht geworpen had. Hij

Lennaert Nijgh, de man achter Boudewijn

Tienerzanger Boudewijn de Groot is op het ogenblik een van de populairste jonge artiesten in ons land. Zijn langspeelplaat wordt zeer goed verkocht, zijn 'Meneer de President' staat op de hitparade, de kranten en tijdschriften putten zich uit in interviews met deze jonge protestzanger (die zich heftig verzet tegen dit woord). Maar er staat iemand naast Boudewijn de Groot, die zeker een deel van de lauweren moet oogsten. Dat is Lennaert Nijgh, tekst-dichter en zeer goed vriend van Boudewijn. Hij schrijft de teksten van vrijwel alle liedjes die Boudewijn zingt.

Mager, bleek, even in de twintig, fel pratend. Hij is leerling van de filmacademie in Amsterdam ('ik heb net eind-examen gedaan, ben dus eigenlijk geen leerling meer.') Wie is Lennaert Nijgh?

'Tja, de man achter Boudewijn, he?' zegt hij wat cynisch. 'Natuurlijk krijgt Boudewijn alle eer van ons succes, maar dat kan me niet schelen. Tekstschrijvers zijn nu eenmaal nogal kleurloze mensen, we blijven op de achtergrond. Trouwens, niet alleen de eer, maar ook de kritiek krijgt Boudewijn. Van Meneer de President bijvoorbeeld, krijgt hij alles te horen. De mensen denken dat alle teksten die hij zingt ook van hem zijn. Ik



BOUDEWIJN DE GROOT tijdens zijn optreden in fan-club.

neem wel aan dat hij er achter staat, maar ik heb ze geschreven. Dus moeten ze zich tot mij richten met hun kritiek.'

Op schoolavonden

'Hoelang ken ik Boudewijn? Nu al wel zestien jaar denk ik. Van de lagere school. Maar toen we zestien waren wist ik pas dat Boudewijn gitaar speelde. Toen gingen we wat samen doen voor schoolavonden enz. Niets wat eigenlijk echt de moeite waard was. Er is niets bij dat ik nu zou kunnen gebruiken. Het had eigenlijk allemaal betrekking op leraren, je kent dat wel. Ik speelde in die tijd wel toneel ook en ik hield me met poppenspel bezig, ik wilde langs poppentheaters. Niets van gekomen. Maar het zat wel in de richting altijd. Natuurlijk houden het tekstschrijven en het filmen me nu het meest bezig. Waar ik me later het meest in zal verdiepen, kan ik niet zeggen. Ik voorspel niets, er gebeurt altijd zoveel onverwachts. Ik ben bezeten van film, van zelf films maken. Van films zien niet, nee, ik kan het niet. Ik ga er kapot aan. Ik ben gek van Fellini, maar ik kan een week niet slapen als ik zijn films heb gezien.'

'Je hebt talent'

O ja, zo is Boudewijn ontdekt. Ik had hem in een film van mij gebruikt, daar zong hij in. Toen die gedraaid werd zat Ed Lautenschlager, van het NTS-journaal, erbij. Die zei je moet naar Phonogram gaan, je hebt talent. Zo ging dat. Ik begon met voor hem, en op hem, teksten te schrijven. Ze zijn eigenlijk voor mezelf geschreven, ze slaan ook meestal op mezelf. Maar iedereen denkt dat het Boudewijn is die erachter zit. We verschillen ontzaglijk veel, al zijn we de beste vrienden. Hij is, vooral sinds zijn huwelijk, tevreden rustig, een goed man en vader. Ik ben rusteloos,

altijd in moeilijkheden verwickeld, zal dat ook wel altijd blijven. Ik kan niet zonder. Wat ik het liefste doe? Tja, filmen eigenlijk wel. Maar ook teksten schrijven.

Gek op taal

Ik ben gek op taal op spelen met woorden. Ik schrijf bijvoorbeeld hele koningsdrama's, voor m'n plezier, of stukken in Vondeltaal. Dat kan ik erg goed. Ik kan geen proza schrijven. Dat duurt me te lang, ik wil me kort uitdrukken. Het gedicht, of het lied, dat is het voor mij wel. Ik vertaal natuurlijk ook veel, om wat geld te verdienen. Maar wat ik te zeggen heb kan ik het beste doen in films. Dat is minder beperkt. Je wilt dat ik me filmer, of schrijver, of tekstdichter ofzo noem? Ja, dan wordt het wel cineast. Maar dat is net zoets vaags als journalist natuurlijk. Iedereen kan zich zo noemen.

Heeft het succes mij veranderd? Ach, nee, het succes als zodanig raakt mij natuurlijk niet. Ze kennen m'n gezicht niet, ik word niet herkend, het valt mij dus niet zo op. Het geeft me wel bevrediging, natuurlijk, wel een gek idee. Het is wel mooi om in een taxi te zitten en jezelf uit de radio te horen komen. Het is goed om een heleboel mensen in dit vak te leren kennen, ook voor het filmen. Meneer de President, moest wel aan bod komen. Het was geschreven om een tophit te worden, dat is uitgekomen. Het zou nooit in die vorm zijn ontstaan als er niet die rage voor protestsongs was geweest. Maar wat is een protestsong eigenlijk hè? Folksong, nee, dat is het niet. Het kwam zo allemaal, de eerste liedjes gingen allemaal over liefde en Boudewijn wilde wel eens iets anders zingen. Toen ben ik dus deze dingen gaan zoeken, oorlog, Vietnam. Eigenlijk is liefde voor mij het enige interessante in het leven. Het is zo oneindig, het is het begin en het einde van alles. Ik interesseer me ook wel voor politiek, ik lees alle soorten kranten.

Bevangen door heimwee

M'n toekomst, ja, daar denk ik niet zo aan. Ik ben meer met het verleden bezig. Ik ben erg historisch geïnteresseerd. Ik heb heimwee naar allerlei tijden, vooral naar de Griekse tijd, dat is in m'n films altijd te merken, geloof ik. Ik ben bevangen door heimwee naar allerlei tijden, romantisch hè? Ik voel me er erg mee verwant. Ik wil nog iets zeggen over onze nieuwe langspeelplaat, die na de vakantie uitkomt. Het wordt een heel andere dan de vorige, minder commercieel, veel moeilijker. Het zijn allemaal teksten van mij, muziek van Boudewijn. Er zitten geen protestsongs meer op, wel protestsonginvloeden. De liedjes horen bij elkaar maar kunnen apart gezongen worden. Een cyclus. Er zijn religieuze liederen bij, liederen over het niet aanvaarden zou ik willen zeggen.'

JOHN VAN DER HOEVEN

Adam en Eva en De Stad

Invloed van de stad op zijn bewoners of omgekeerd te veronderstellen is niet nieuw, althans zeker geen vondst. Evenmin het naar voren brengen, ook al excuseert men zich er tevoren voor, in dit verband van clichés als gejaagdheid, nervositeit, verzameling van menselijke pakhuizen, recreatieve vluchtpogingen, opeenhoping van o zovelen, ongecoördineerde (!) massificatie, enz., met ten slotte de wel stil makende maar het leven zelden afsluitende factor: Eenzaamheid. Een eenzaamheid die er natuurlijk is, weinigen zullen het in momenten van inkeer miskennen, maar waarmee ondanks alles de tram morgen niet stil staat, de telefoon blijft rinkelen, de lichtreclame zijn letters zal blijven afscheiden voor de ogen van zich bijna de nek verrekende individuen.

Met het laatste aan te roeren of zich het te realiseren moet men voorzichtig zijn, immers — individu — kan associaties geven als individualiteit, eigen wezen, misschien zelfs wel *eigen* persoonlijkheid. En dan nog prompt daar bovenop de vraag: Hoe is het met mijn of liever eerst even (net iets veiliger) met jouw persoonlijkheid gesteld? Antwoord: Zeer goed, inclusief de verminking van

verweer slechts ontmenselijkend laat. Een tragische situatie wanneer men bedenkt dat die bewoner nu juist in dat verweer iets van (eigen) menselijkheid vermoedt, *hoopt* te voelen. Cirkel opnieuw gesloten. Karikatuur der persoonlijkheid tekent zich verder af. Ook al vervangt men stad door moderne 'energieke' wereld, mens door deel van een proces, of proces in een geheel. Grenzen vervagen, scheidingen vallen weg, uniformiteit is een cliché, etc. etc. Andere benaderingen, gecomprimeerder of uitgebreider der stads of 'energie'-problematiek met daarin, tegenover, onder, tussendoor, steeds de mens, is zeker mogelijk maar zal vermoedelijk hoe men het ook stelt, zich draait of verdraait, uitmonden in een bijna uitzichtloze vermoeidheid. Met ten slotte een definitief vreedzaam gewelddadig, gekozen of ongewild, inslapen.

Adempauze

Al met al, en dit ter adempauze, een nogal schrijnende zaak, ook al leest men het voorgaande met een zeker cynisme of misschien wel een zekere ironie. Staat tegenover, en dat zal schrijven of het nu kritieken, verhalen, romans of gedichten betreft, altijd mogelijk blijven maken, dat er ondanks alles toch geleefd wordt. Niet afgezonderd, lekker arkadisch of nog verder weg in een ivoren toren der herinnering, romantisch dus, of in de sfeer van — toen jaren geleden —, maar midden tussen de vollopende remises, de aan duidelijkheid niets te wensen overlatende politie- en zieken sirenas, de bijna beëindigde striptease, de overbezette vluchtheuvels of midden in de kamer met tafel stoel bed open en gesloten gordijnen, en tegenover naast door onder of boven elkaar: Man vrouw. Mensen in het reeds aangestipte geheel, maar dan met dien verstande *levenden*.

Dat wil zeggen met echte ogen, neuzen, monden, met een eigen stem. Zintuigbewust, dientengevolge gevaarbewust. Zij hebben iets van het met de rug en handen tegen de muur staan, voor hen zowel als achter hen. Ja, maar de muur die zij zelf bepalen, althans zoveel mogelijk willen bepalen. Een mogelijkheid die kan bestaan door hun (bewust) zijn, het *voorvoelen* der dingen, van hun menselijke omgeving. Een intense, vaak alles uitputtende situatie maar die het achter zichzelf aanlopen geheel of gedeeltelijk weet te voorkomen.

Bestaansmogelijkheid

Hoe zij dat verwezenlijken behoeft weinig woorden, het is te individueel verschillend. Basis is een, het werd reeds gesuggereerd, een bewust zijn. En in de concrete praktijk van het dagelijks leven, leren leven met de verworvenheden van die zo energieke wereld zonder daarbij de gestalte te krijgen van de

klassieke tovenaarsleerling die het dacht te redden, terwijl hij het al in aanleg in wezen niet redde. Leven dus met de (wetenschappelijke) verworvenheden of zich die nu buiten of binnen de stad, binnen of buitenskamers of waar ook doen gelden. Het is de enige mogelijkheid om de cirkel niet altijd viciëus te doen zijn, de enige mogelijkheid ook voor distantie, ook al houdt het laatste tegelijkertijd betrokkenheid in op dingen, verschijnselen, zichzelf, en de ander. De enige bestaansmogelijkheid voor, bijna tot angstvisioenen geworden begrippen als liefde, geluk of simpel (samen)zijn.

(...) *'Jouw hand was uit mijn hand gegleden, en ik vreesde,*

Als ik je in mijn armen nam, je te wekken,

Uit die dubbelzinnige droom die zachtheid legde

Op je gelaat, tot een schijn van zeer volmaakte vrede.

In de kamer koos het maanlicht dingen uit.

Wat deed het mij? Bed en boeken waren daar,

Jouw ademhalen, de geheimen van de kamer. (...)

Aldus een gedeelte uit — Elegy — van de Amerikaanse dichter Robert Layzer (geboren 1931) en opgenomen in de bundel Amerikaanse poëzie Adam & Eva & De Stad. Aldus ook het slot der poging van ondergetekende de mens te schetsen in zijn voortdurend veranderende wereld waarbij men voor — Stad — realiteit mag lezen en voor Adam & Eva, Jan & Marie. Dit is niet om de titel van genoemde bundel te ontcrachten, maar alleen om de bundel direct van een eventuele beperking of een eventueel isolement te ontdoen. Te zeer nl. staan de opgenomen dichters met hun beide benen, armen, handen, hun hele zijn in en op deze wereld, in hun, en met weinig wezenlijk verschil, *onze* werkelijkheid. Een werkelijkheid, waar men alles over kan zeggen maar (gelukkig) niet dat zij iets van een paradijs in zich draagt. Het geciteerde vers is van het laatste dan ook *niet* de neerslag. Het vers werd geschreven vanuit een bewust ge- of beleefde hedendaagse werkelijkheid, onderstreept, hoe wonderlijk misschien ook, juist die werkelijkheid. Ter illustratie het eerste gedeelte uit hetzelfde gedicht — Elegy —:

'Telkens als we raakten, dacht ik aan de kraamkliniek.

Die vrouwen waren ruim als de hui-zen die ze hoopten te vullen,

Niet slank als jij: te massaal om begeerd te worden

Gezwollen en behaaglijk als na Thanksgiving dinner.

Ze verteeden een of ander écht belangrijk geheim

BOEKBESPREKING

die persoonlijkheid. Even doordenken en men heeft de verklaring voor zijn, haar of wiens (wan)toestand ook. Het is nl. de stad of beter de zich steeds verder ontwikkelende wetenschap, de steeds meer in het mensbeeld ingrijpende toepassing der resultaten van die wetenschap, zodanig zelfs dat je waar je ook gaat of staat, wiens handel of wandel het ook behelst, je in het gedrang komt, als het ware wel in de massa *moet* meelopen. Het is als het eenmaal (overmoedig) betaald hebben voor de draaimolen, ver boven de stad uitkomen, reeds bij de eerste beweging van het zo speelse rad misselijk zijn, maar niet meer terug kunnen ondanks jezelf. Wél willen maar niet kunnen. Anders gezegd: Existeren, maar niet leven. En dat alleen omdat de druk, het (op)dringen zo groot en immens is. Zo hevig zelfs dat verminking een gegevenheid is waarmee je leert leven. Of dat nu met of zonder, ondanks of door jezelf is.

Al met al is de cirkel gesloten. Ook al voelt de maag nog wel eens zwaar aan, zijn de benen soms inderdaad van lood, suizen de oren bij herhaling, zet het zweet zich nadrukkelijk in de handen af. Kort samengevat zou men kunnen zeggen dat de stad met al zijn 'energie', modern vernuft, etc., een bijna gedrochtige kracht is die de bewoner in zijn

En ik herinner me, dat, toen je uit mijn armen kroop,
Wij onze eigen geheimen hadden om de kamer te vullen (...)

Of in een gedeelte uit... Forty-second street — van Archibald MacLeish:

'Wees fier New York op je be kroonde koepels

En je dokken en de grootste van je deuren en je dansende

Elegante nette grote meisjes en je
Negers op hun smalle hakken en het blauw op hun

Slechte mond en je bars en je auto's
In de slagen van het stalen licht (...)

Tot zover dit citaat en voorlopig nog ieder ander citaat uit Adam & Eva & De Stad. Alleen nog dit: Archibald MacLeish werd geboren in 1892. Behalve MacLeish staan er in Adam & Eva & De Stad meer dichters van zijn generatie. Namen: Kenneth Fearing, Merrill Moore, Theodore Roethke en Elder Olson. Kenmerkend voor hun poëzie, met uiteraard onderlinge (eigen) verschillen, is volgens de inleider van genoemd boekje Luc. Wenseleers (?), dat zij leeden leven met hun omgeving, of wel hun leven (waar) maakten in de situatie, waarin zij zaten. Dit in tegenstelling tot latere dichters als o.m.: Robert Mezy, Le Roi Jones en Gregory Corso.

Verskil in generatie

Los nl. van het verschil in generatie vraag ik mij af waaruit nu precies het verschil (er wordt door Wenseleers ten aanzien van bij voorbeeld de 'beat generation' waartoe o.m. Corso behoort een zekere passiviteit gesuggereerd) tussen het accepteren der werkelijkheid en het zich verzetten ertegen bestaat? Zeker, natuurlijk, een verschil, maar m.i. is dat geen kwestie van leven tegenover dood (existeren). Helemaal duidelijk is het niet te zeggen. De oorzaak hiervan kan bij mij liggen, maar evenzeer bij de Wenseleers' onduidelijke duidelijkheid. Zijn inleiding lijdt hier voortdurend onder. Elke zin heeft iets van een inleiding op een inleiding en weer een inleiding daarop. Zo zou de Amerikaanse dichter zich in het algemeen sneller en (ook gerieflijker?) hebben 'thuis' gevoeld in de 'energieke' wereld dan de Europese dichter. Oorzaak moet dan zijn dat de Europese dichter langer en vooral intenser met een (culturele) achtergrond heeft moeten worstelen dan de Amerikaanse dichter. Dit op te merken is een verdienstelijke inzet tot bij voorbeeld een vergelijkende studie tussen Europese en Amerikaanse dichters.

In het kader van een boekje dat Amerikaanse poëzie van de 20e eeuw behelst te brengen is het een weinig ter zake doende opmerking. Bovendien ge-

tuigt het van een wat onzindelijk aandoende drang iets zo hoog nodig kwijt te moeten. Dit geldt evenzeer zijn opmerking door middel van een citaat van W. C. Williams:

(...) 'Uitgangspunt blijft steeds de menselijke emotie, de schoonheid, de intensiteit van waarneming of gevoel en doel blijft het overbrengen van de emotie op de lezer — de enige bestaansreden van de precisie en efficiëntie van de woordmachine die het gedicht is (...)

Luc Wenseleers is een incidentele inleider. Hier en daar een citaat een vergelijking een illustratie en zeer weinig eigen visie. Resultaat is een kind met een waterhoofd, een beperkte bundel met een stellig te grootse ondertitel: 'Amerikaanse poëzie van de 20e eeuw'. Te weinig inzicht krijgt men als lezer in het werk in z'n geheel der verschillende dichters. Begrijpelijk, zal men zeggen, het is het bekende manko van alle verzamelbundels. Ja, maar een gedegen inleiding, een iets uitvoeriger bibliografie der dichters kan al veel verhelpen. En dan vooral niet in de biografische sfeer of zij glazenwasser dan wel bordenwasser, gelukkig dan wel ongelukkig getrouwd waren, maar liever hoe bij voorbeeld de in deze bundel opgenomen gedichten in het kader van hun overige of gehele oeuvre staan.

Teveel gevraagd? Ja, maar neem mij

niet kwalijk. Iets als — Amerikaanse poëzie van de 20e eeuw — mag toch wel wat verwachtingen oproepen. Oplossing zal wel zijn: Koop het werk van de opgenomen dichters. Terecht, al was het alleen maar om bij voorbeeld het vrijwel volledig ontbreken van lyriek te ontdekken, of te onderkennen hoe sterk informatief de poëzie van de verschillende dichters is. En al was het alleen ook maar om te genieten van een regel van Archibald MacLeish:

(...) 'Oorlogsveteraan vóór hij twintig was (...)', of van E. E. Cummings (...) 'bewegen in de straat van haar lichaam — om rond zich het verkeer van haar beminnelijke spieren te voelen? (...)

Waarom nu uiteindelijk is — Adam & Eva & De Stad — een wat mislukt boekje? M.i. omdat de interdependentie stad-bewoner (ook de dichter) niets bijzonders is. Om bijna met K. Schippers te spreken: Een waarheid als een koe. Een gelukkige waarheid overigens. Immers stond de dichter niet in zijn stad, niet in zijn realiteit, het zou zijn voorvoelen van die realiteit en al haar verschijnselen uitsluiten (de dichter is niet anders dan de bewust levende mens en omgekeerd), of wel de vermindering van het individu zou een onontkoombaar eindpunt zijn ...

D. ZAAL

— Adam & Eva & De Stad — verscheen bij Bert Bakker/Daamen N.V./Den Haag.

HUMANISTISCH VORMINGSCENTRUM 'HET COORNHERTHUIS'

Hoofdstraat 84 — Driebergen

In het Coornherthuis worden regelmatig bezinningsbijeenkomsten gehouden voor militairen.

Er wordt daarbij gesproken over allerlei levensvragen. Daarnaast zijn er boeiende programma's over hedendaagse kunst.

Iedere militair kan hiervoor uitzonderingsverlof krijgen.

Wie iets gevoelt voor deelname aan zo'n bijeenkomst vulle het onderstaande formulier in en sture het op naar het Coornherthuis.

Ondergetekende (naam, voorletters, rang)
..... (landmacht/luchtmacht)

Registratienummer

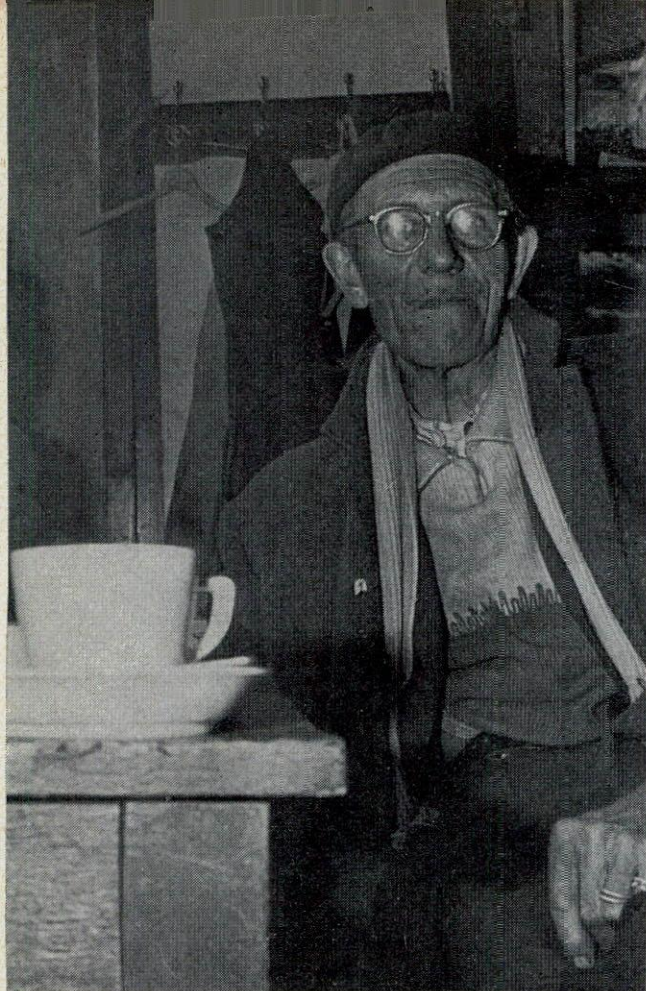
Onderdeel

Gelegerd te (volledig militair adres)

wenst deel te nemen aan een Vormings- en Bezinningsbijeenkomst van het Humanistisch Thuisfront in het Coornherthuis te Driebergen in de maand

..... (maand van deelname).

Handtekening:



Verschoppelingen van de lichtstad

De alcohol verdrijft hun verdriet, hun ellende en de armoede. In het café treffen zij elkaar. Begerig brengen zij het 'kostelijk' vocht naar de dorstige lippen. Zo gaat het op Montmartre dag-in-dag-uit. Deze verschoppelingen van de lichtstad van Europa ontmoette Tom Weerheym op één van zijn vele zwerftochten.

